

Куртов Анатолій Ігоревич

кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри
завідувач кафедри підготовки офіцерів запасу

Військо-юридичний інститут

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Івашенко Сергій Миколайович

старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін

Військо-юридичний інститут

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Потіхенський Андрій Іванович

доцент кафедри підготовки офіцерів запасу

Військо-юридичний інститут

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Кущенко Вікторія Олексіївна

старший викладач кафедри підготовки офіцерів запасу

Військо-юридичний інститут

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

**Управління повсякденною діяльністю підрозділів: особливості порядку
присвоєння військових звань під час російської агресії проти України**

Анотація. Досліджуються наукові підходи щодо порядку присвоєння військових звань під час російської агресії проти України, розглядаються підходи кар'єрного зростання військовослужбовців питання кадрової політики та управління персоналом.

Ключові слова: Повсякденна діяльність, кадрове забезпечення, кар'єра військовослужбовця, кадрова політика, військова дисципліна.

З початком повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію України Збройні Сили України зазнають кардинальних змін шляхом приведення їх до нового вигляду. Під впливом цього процесу має вдосконалюватися весь механізм проходження військової служби у Збройних Силах, у тому числі в частині, що стосується просування військовослужбовців по службі.

Проблема кар'єрного зростання військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до закону, надзвичайно актуальна на сучасному етапі. Кар'єра військовослужбовця відображає низку поетапних змін службового положення, пов'язаних із просуванням щаблями службової ієрархії у військових формуваннях.

В умовах сьогодення кадрова політика та управління персоналом є практичним інструментом та засобом посилення обороноздатності держави, допоміжним засобом щодо дотримання стандартів етичної поведінки військовослужбовців та працівників та додатковим – для підсилення інституту відповідальності, а також основою раціонального використання кадрових ресурсів у публічному управлінні.

Питання організації кадрового забезпечення у Збройних Силах України на сучасному етапі їх реформування відіграє ключову роль з точки зору їх ефективності як головного інституту держави, що стоїть на сторожі суверенітету та територіальної цілісності України.

В сучасних умовах військова служба є складним та відповідальним видом державної служби і полягає у захисті суверенітету та територіальної цілісності України, а тому вимагає високого професіоналізму військовослужбовців. В умовах бойових дій, де військова дисципліна, ефективність та мораль військовослужбовців стають крайніми факторами для досягнення успішних результатів, робота командира підрозділу з присвоєння військових звань виявляється особливо важливою. Цей процес визначає не лише ієрархію

військового формування, але і мотивацію, відданість та лояльність бійців підрозділу.

Військовослужбовці виконують завдання і здійснюють функції держави, проте їхня участь і роль у цьому процесі неоднакові. Вони залежать від характеру повноважень, які, в свою чергу, залежать від їхнього службового становища. Службове становище визначається військовим званням, яке присвоюється кожному військовослужбовцю, та його посадою які визначають, старшинство у взаємовідносинах між військовослужбовцями. Військове звання - це:

по-перше, дає його власнику право займати певні військові посади, і пов'язує його з державою протягом усього періоду проходження військової служби;

по-друге, військове звання виступає гарантом стабільності військової служби. У разі ліквідації військової посади військовослужбовець не повинен звільнитися, він має право зайняти іншу військову посаду.

Значення військових звань полягає у тому, що вони вказують на посади, які займають військовослужбовці, рівень їхньої кваліфікації і досвіду, належність до певної групи військовослужбовців. Вони повинні відповідати рівню професійної підготовки військовослужбовців. У свою чергу, кожній військовій посаді встановлюються кваліфікаційні вимоги, яким має відповідати військовослужбовець, що займає цю посаду, та конкретне військове звання.

Військові звання забезпечують необхідну чіткість, визначеність у взаємовідносинах між військовослужбовцями. Без військових звань не можуть бути належним чином забезпечені субординація, чіткий порядок в наданні і виконанні розпоряджень, у втіленні в життя єдиної волі командування. Основне призначення військових звань полягає в тому, щоб забезпечити відносини влади та підпорядкованості у взаємовідносинах між військовослужбовцями.

Важливе значення у правовому регулюванні означеного питання має Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» як акт, положення якого регулюють правові основи порядку проходження військової служби в

Збройних силах України різними категоріями військовослужбовців, який встановлює порядок проходження військової служби.

Зокрема, частиною 2 цього Закону встановлюються види військових звань рядового, сержантського і старшинського та офіцерського складів. Це пояснюється тим, що Збройні Сили України передбачені законодавством військові формування є «специфічними утвореннями (організаціями)», в яких службові відносини регулюються на основі принципів централізації, єдиноначальності й військової дисципліни в управлінні військами.

Порядок присвоєння військових звань визначається Дисциплінарним статутом Збройних Сил України, Положенням про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України та розділом III Інструкції про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України.

Для осіб рядового складу первинним є військове звання рекрута. Для осіб сержантського та старшинського складу первинним є військове звання молодшого сержанта (старшини 2 статті). Для осіб офіцерського складу первинним є військове звання молодшого лейтенанта.

Як відомо, основним критерієм щодо просування по службі у деяких державах – членах НАТО є час перебування у відповідному військовому званні. За таким принципом військовослужбовець фактично просувається по службі у разі отримання чергового військового звання. До цього моменту він може пересуватися по різних посадах, які відповідають визначеній категорії військових звань і його спеціальності (спеціалізації). Його можуть призначити і на посаду з вищим військовим званням, але він отримає лише тимчасове військове звання з метою забезпечення субординації з іншими військовослужбовцями військової частини або підрозділу. Однак справжнє просування здійснюється за умови отримання постійного чергового військового звання, що передбачає зміну статусу. Військові звання присвоюються військовослужбовцям персонально, послідовно, з урахуванням посади, яку вони займають.

В свою чергу, конкретизуючи вищезазначені норми права, пунктом 3.1 розділу III Інструкції передбачено, що військові звання рядового, сержантського, старшинського і офіцерського складу присвоюються військовослужбовцям, військовозобов'язаним, резервістам, а також особам жіночої статі, які не мають військових звань, при прийомі на військову службу за контрактом у послідовному порядку відповідно до вимог Положення та штатної категорії посади, на яку призначено громадянина України, а також з урахуванням інших умов.

Незважаючи на те, що просування по військовій службі є періодом динамічним, існують підстави, наявність яких не дозволяють військовослужбовцеві присвоювати військові звання в певний період часу. Такими юридичними фактами відповідно є:

- перебування військовослужбовця у розпорядженні відповідного командира, у відпустці по догляду за дитиною або усунення від виконання службових обов'язків, відсторонення від виконання службових повноважень, відсторонення від виконання службових повноважень на посаді, відсторонення від посади;
- наявність у військовослужбовця дисциплінарного стягнення «попередження про неповну службову відповідність»;
- призначення військовослужбовцю кримінального покарання, не пов'язаного з позбавленням чи обмеженням волі, арешту, тримання в дисциплінарному батальйоні, або його звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Для присвоєння військовослужбовцям чергового військового звання за загальним правилом подається спеціальний документ – «Списки військовослужбовців, які подаються до присвоєння чергових військових звань».

На підставі Контрольного списку звань у військовій частині опрацьовуються та подаються до вищих служб персоналу у встановлені строки

списки військовослужбовців, які подаються до присвоєння чергових військових звань.

Списки військовослужбовців, які подаються до присвоєння чергових військових звань, опрацьовуються окремо на кожну категорію військовослужбовців за правом присвоєння військових звань:

– списки військовослужбовців, які подаються до присвоєння військових звань наказами командира військової частини;

– списки військовослужбовців, які подаються до присвоєння військових звань наказами вищих посадових осіб.

Списки військовослужбовців, які подаються до присвоєння військових звань наказами командира військової частини, підписуються командирами структурних підрозділів та подаються командирі військової частини.

Порядок присвоєння військових звань військовослужбовцям можна розглядати в залежності від порядку вступу на військову службу та категорії військовослужбовців. Для військовослужбовців, в залежності від того, до якого складу вони належать, встановлені певні строки перебування у військовому званні, які не є перманентними, тобто безперервними.

У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України в Україні було введено правовий режим воєнного стану.

Поняття «воєнний стан» визначено одночасно у двох Законах України: “Про правовий режим воєнного стану” та “Про оборону України”, однак вони суттєво різняться між собою. Крім того, в національному законодавстві взагалі відсутні визначення категорій «стан війни» і «воєнний час».

Стан війни – особливі відносини між державами в умовах збройного протистояння з моменту оголошення війни між ними (або фактичним початком воєнних дій) до її закінчення. Стан війни в державі наступає після його офіційного оголошення. У разі збройної агресії проти України або загрози нападу на Україну Президент України вносить до Верховної Ради України

подання про оголошення стану війни. Однією з основних процедур уведення стану війни є оголошення війни за результатами безпосередньої її підготовки (безпосередньої загрози) або збройної агресії (воєнних дій) іншої держави.

Оголошення війни є юридичною, дипломатичною процедурою в міжнародному гуманітарному праві та міжнародній політиці, яка полягає в офіційному та здійсненому в установленому порядку повідомленні однією державою іншої (коаліцій держав) про припинення між ними стану миру та перехід до стану війни.

Питання розмежування правових понять «стан війни» і «воєнний стан» у межах дослідження набуває особливої актуальності під час захисту суверенітету держави при здійсненні противником збройної агресії проти України саме у питаннях, які пов'язані з правовим врегулюванням «скороченого» строку вислуги у військовому званні.

Так, пунктом 46 Положення встановлено, що з оголошенням стану війни та до дня і часу його припинення для осіб сержантського, старшинського та офіцерського складу, які проходять військову службу, встановлюються такі строки вислуги у військовому званні:

– молодшого та старшого сержантського і старшинського складу, молодшого офіцерського складу – 1 рік;

– вищого сержантського і старшинського складу, старшого офіцерського складу – 2 роки.

Таким чином, відповідно до особливостей нормотворчої техніки при конструюванні вказаної норми Положення ключовим під час обчислення строків вислуги у попередньому військовому званні є юридичний факт запровадження в Україні стану війни. Проте, як свідчить сучасна практика, під час оформлення наказів про присвоєння військових звань враховується фактичне перебування держави у стані війни без його законодавчого підтвердження.

Пунктом 14.9 розділу XIV передбачено, що у разі оголошення мобілізації та (або) введення правового режиму воєнного стану присвоєння

військовослужбовцям військових звань здійснюється в порядку, визначеному Положенням, з урахуванням таких особливостей:

- списки військовослужбовців, які подаються до присвоєння військових звань вищими посадовими особами, складаються за потреби та подаються командиром військової частини безпосередньо до кадрового органу посадової особи, визначеної пунктом 43 Положення;

- військовослужбовці, які у зв'язку з отриманим пораненням або хворобою, отриманою в особливий період, звільнені з посад і зараховані в розпорядження, подаються посадовою особою, у чие розпорядження вони зараховані, до присвоєння чергового військового звання з урахуванням військових звань, передбачених штатними посадами, які вони займали до поранення чи захворювання;

- визначення строку вислуги осіб офіцерського складу у військових званнях до полковника (капітана 1 рангу) включно у воєнний час застосовується з уведення правового режиму воєнного стану до дня набрання чинності законодавчим актом про оголошення демобілізації;

- Головнокомандувач Збройних Сил України присвоює чергові військові звання полковник (капітан 1 рангу) військовослужбовцям, які не займають посад номенклатури посад Міністра оборони України;

- особам сержантського і старшинського складу, які мають вищу освіту за ступенем не нижче бакалавра, пройшли (у разі потреби) курс військової підготовки за напрямом, що відповідає профілю службової діяльності, у тому числі ті, які проходять службу у військовому резерві, присвоєння первинного військового звання офіцерського складу проводиться з одночасним прийняттям на військову службу за контрактом осіб офіцерського складу;

- військовослужбовцям рядового складу, сержантського та старшинського складу, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, мають вищу освіту за ступенем не нижче бакалавра, пройшли у разі потреби курс військової підготовки за програмою

підготовки офіцерів та склали встановлені іспити, присвоєння первинного військового звання офіцерського складу проводиться після призначення на посади осіб офіцерського складу.

У воєнний час первинне військове звання молодшого лейтенанта присвоюється певним категоріям військовослужбовців, а саме:

- військовослужбовцям, які закінчили вищий військовий навчальний заклад,
- військовий навчальний підрозділ вищого навчального закладу за скороченою програмою навчання;
- військовослужбовцям сержантського та старшинського складу, які призначені на посади офіцерського складу і успішно виконують службові обов'язки;
- військовослужбовцям рядового складу, сержантського та старшинського складу, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, мають освітній ступінь вищої освіти не нижче бакалавра, пройшли у разі потреби курс військової підготовки за програмою підготовки офіцерів та склали встановлені іспити.

Нова стратегія розвитку Збройних Сил України, переведення військовослужбовців на контрактну основу, різке зменшення чисельності особового складу, суттєво підвищувало значущість кожного військовослужбовця. Необхідно було не тільки забезпечити комплектування підрозділів особовим складом, а й найбільш ефективно використовувати потенціал кожного військовослужбовця, що повинно досягатися шляхом ефективного управління його кар'єрою. Основою ефективного управління кар'єрою є об'єктивність оцінки діяльності та індивідуальних можливостей військовослужбовців.

Саме тому, в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації на сучасному етапі розвитку Збройних Сил України вимоги до управління повсякденною діяльністю військ зросли і зберігається тенденція їх подальшого зростання.

З початком повномасштабного вторгнення командири підрозділів зіштовхнулися з необхідністю оперативного прийняття низки управлінських, зокрема кадрових, рішень. Швидка адаптація до нових реалій та пошук альтернатив дозволить командирю забезпечити ефективне управління своїм підрозділом, зокрема щодо взаємодії з власним персоналом. У зв'язку з цим питання правильного ведення кадрової роботи, особливості взаємодії з кадрових питань зі службою персоналу набуло особливої актуальності.

У мирний час ведення присвоєння військових звань було досить трудомістким процесом, однак достатньо зрозумілим та передбачуваним. У зв'язку з воєнним станом виникло чимало запитань щодо його подальшого документального супроводу, здійснення комунікації з кадровими органами.

Доцільно звернути увагу, що поняття «бойові дії» розкривається у Законі України «Про оборону України», де надається наступне його визначення:

бойові дії – форма застосування з'єднань, військових частин, підрозділів (інших сил і засобів) Збройних Сил України, інших складових сил оборони, а також поліції особливого призначення Національної поліції України для вирішення бойових (спеціальних) завдань в операціях або самостійно під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння).

Разом з тим, поняття «бойові дії» неодмінно пов'язане із такими поняттями як «збройний конфлікт», «воєнний стан», «воєнний час» та ведуться під час них. Це зумовлює необхідність врахування командиром підрозділу тих особливостей щодо присвоєння військових звань підлеглому особовому складу, які висувуються до воєнного часу, про які детально описано у розділі III.

Процес присвоєння військових звань в умовах бойових дій є важливим та відповідальним завданням для командира підрозділу. Умови бойових дій накладають особливі вимоги до організації та управління військовим підрозділом. Система присвоєння військових звань є одним із ключових аспектів, який визначає бойову ефективність та моральний дух

військовослужбовців. Робота командира підрозділу у цьому плані відіграє важливу роль, враховуючи специфіку бойових умов та потреби підлеглих.

Попри відсутність на законодавчому рівні норм, які б зобов'язували інших посадових осіб підрозділу щодо роботи з присвоєння військових звань підлеглому особовому складу, вважаю, що така робота повинна здійснюватися командирами (начальниками) усіх рівнів з огляду на існуючий у військах принцип єдиноначальності.

Так, необхідність просування по службі, в тому числі шляхом присвоєння військового звання, повинна визначатися передусім особистими якостями військовослужбовця, його досвідом, професіоналізмом, компетенцією, придатністю до військової служби, а також зумовлюватися рядом чинників: якісним правовим регулюванням в частині морального і матеріального заохочення військовослужбовця; регулярним просуванням по службі; проведенням об'єктивних атестацій тощо. При цьому головним принципом вирішення питання просування по службі має бути державний інтерес до оптимального заміщення посад військовослужбовцями. В цьому плані ключову роль відіграють безпосередні командири, які можуть об'єктивно оцінити особисті якості підлеглих військовослужбовців, висунути пропозиції щодо подальшого їх проходження служби та просування по ній.

Виходячи із приписів п. 3.3 розділу III Інструкції списки військовослужбовців, які подаються до присвоєння військових звань наказами командира військової частини, підписуються командирами структурних підрозділів та подаються командирі військової частини. Проте такий механізм передбачений для умов мирного часу та не може бути використаний в умовах інтенсивних бойових дій [8].

Абзацом 4 пункту 14.9 розділу XIV передбачено, що у разі оголошення мобілізації та (або) введення правового режиму воєнного стану списки військовослужбовців, які подаються до присвоєння військових звань вищими посадовими особами, складаються за потреби та подаються командиром військової частини безпосередньо до кадрового органу посадової особи, яка має

право присвоювати військові звання[8]. Вважаю, що такий механізм може використовуватись і у випадку, подання списків військовослужбовців, які подаються до присвоєння військових звань наказами командира військової частини. Це значно спростить існуючу процедуру, дозволить командирові зосереджуватись на прийнятті інших управлінських рішень, значно збереже час.

Дострокове присвоєння військових звань здійснюється відповідно до Дисциплінарного статуту Збройних Сил України та Положення. Необхідно звернути увагу, що з оголошенням стану війни та до дня і часу його припинення обов'язковий строк вислуги в попередньому військовому званні щодо дострокового присвоєння чергового військового звання не встановлюється.

Разом з тим, активні бойові дії продемонстрували виняткові навички та здібності окремих військовослужбовців і довели, що такі військові є гідними не тільки державних нагород, а й швидкого та заслуженого просування по військовій службі.

У період дії воєнного стану або відсічі збройної агресії проти України заохочення у виді дострокового присвоєння чергового військового звання може бути застосовано до військовослужбовців рядового, сержантського, старшинського та молодшого офіцерського складу вразі, але не раніше ніж через шість місяців з дня присвоєння попереднього військового звання».

Як зазначено у пояснювальній записці до законопроекту: «вищевказане обмеження на кількість застосувань заохочення у виді дострокового присвоєння військового звання слугує запобіжником від необґрунтованого просування по військовій кар'єрі, все ж необхідно констатувати, що на період воєнного стану таке обмеження не є цілком виправданим, оскільки саме в цей час пізнаються справжні якості військовослужбовця».

Під час вирішення питання щодо застосування вказаного заохочення ключова роль віддається саме командирі підрозділу, якому необхідно враховувати поряд із загальною характеристикою військовослужбовця особливості його статусу, авторитет на військовій службі, попередня діяльність, високий рівень професійних та ділових якостей, наявність заслуг перед

державою (участь у бойових діях), нагород, нагальність перебуванні на службі як фахівця тощо які повинні бути пріоритетними для прийняття остаточного рішення.

На основі викладеного матеріалу, підсумовуючи зазначене вище, можна зробити однозначний та категоричний висновок, що правила присвоєння військових звань мирного часу в умовах воєнного стану засвідчують свою недієздатність та непристосованість до нових реалій. Дев'ятий рік збройної агресії засвідчив існування правових прогалин у даному процесі, у зв'язку із чим виникає потреба докорінних змін існуючого законодавства про проходження військової служби. У зв'язку з чим існує потреба у прискоренні прийнятті кадрових управлінських рішень в умовах війни та спрощення процедури присвоєння чергового військового звання.

Разом з тим, робота командира підрозділу щодо присвоєння військових звань в умовах бойових дій залигається вкрай важливим елементом ефективного управління та підтримки бойового духу військового підрозділу. Робота з особовим складом, його якісний добір, професійний розвиток є одним із найбільш ефективних засобів підвищення ефективності функціонування Збройних Сил України як інституту держави, що покликаний забезпечити оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності.

Командир повинен демонструвати справедливість та об'єктивність при оцінці заслуг підлеглих, щоб стимулювати їхню відданість та високі показники ефективності. Прозорість у визначенні заслуг та основи присвоєння звань є ключовим елементом правової легітимації рішень командира підрозділу. Усі дії повинні відповідати внутрішнім і міжнародним нормам та стандартам, що регулюють воєнний стан. Такий правовий підхід допомагає не лише забезпечити законність присвоєння військових звань, але й підтримати дисципліну та довіру військовослужбовців до власного командира, сприяючи ефективній роботі підрозділу в умовах бойових дій.

Просування по службі забезпечуватиме формування професійної армії як дієвого інституту, здатного дійсно виконувати визначені Конституцією України завдання, формуючи при цьому і патріотичне громадянське суспільство, і правову та соціальну державу.

Приймаючи рішення щодо присвоєння військового звання у командира виникає необхідність дослідження особистісних аспектів характеристики підлеглого, відношення до виконання службових обов'язків, військової служби, відданості Військовій присязі, а також вирішення питання щодо доцільності його перебування на посаді. Важливо враховувати рівність перед законом у процесі прийняття рішень про просування, уникати будь-яких форм дискримінації та застосовувати об'єктивні критерії для всіх підлеглих.

Список джерел:

1. Методичні рекомендації з планування та організації бою за стандартами НАТО (штаб бригади (батальйону) та їм рівних).
2. Методичні рекомендації випускникам з питань організації повсякденної діяльності і дій під час виконання обов'язків в зоні АТО: навч. метод. посіб. / С. М. Мельник, К.А. Радченко, А. І. Куртов та ін. Х. : ХУПС. 2017.
3. Куртов А.І. «Управління повсякденною діяльністю підрозділів: робота юрисконсульта військової частини під час підготовки особового складу варті з урахуванням досвіду ООС». Х. : ХНУПС, 2021. – 73 с.
4. Куртов А.І., Іващенко С.М. Аналіз підходів до формування оптимального стилю управлінської роботи юрисконсульта військової частини під час повсякденної діяльності. SCIENTIFIK RESEARCH IN XXI CENTURY. SCIENTIFIK COLLECTION «INTERCONF». Міжнародний збірник наукових праць. XII. Оттава, Канада. 2022. – Вип. 116 (434). – 18.07.22.
5. Куртов А.І., Іващенко С.М. Особливості правової роботи юрисконсульта військової частини щодо проведення розслідування під час повсякденної діяльності з урахуванням військових конфліктів. SCIENTIFIK

PARADIGM IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGIES AND SOCIETY DEVELOPMENT. SCIENTIFIK COLLECTION «INTERCONF». Міжнародний збірник наукових праць. Женева, Швейцарія. 2022. – Вип. 117 (349). – 28.07.22.

6. Куртов А.І., Іващенко С.М. Управління повсякденною діяльністю підрозділів: робота юрисконсульта військової частини з питань підготовки особового складу варті під час військових конфліктів. **RECENT ADVANCES IN SCIENTIFIC WORLD**. SCIENTIFIK COLLECTION «INTERCONF». Міжнародний збірник наукових праць. II . Монтеррей, Мехіко. 2022. – Вип. 119 (214). – 08.08.22.